

De spirituele dimensie van zorg bij het levenseinde

mcl

■ medisch centrum
leeuwarden

Joep van de Geer

geestelijk verzorger, onderzoeker spirituele zorg

Kadercursus palliatieve zorg medisch specialisten

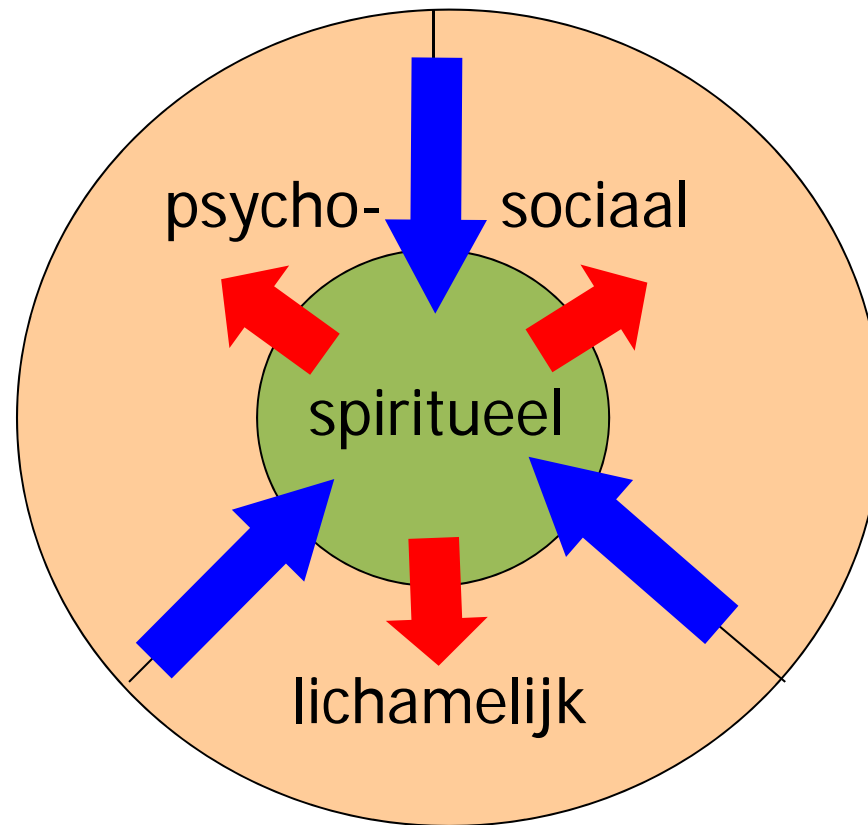
Inhoud

- Leerdoelen - verwachtingen
- Casuïstiek verzamelen
- Impliciete spiritualiteit
- Ontmoeting en resonantie
- (Multidisciplinaire) spirituele zorg
- Expliciete spiritualiteit
- Geestelijke verzorging
- ABC van spirituele zorg
- Multidisciplinaire samenwerking oefenen

‘Multidisciplinair overleg’

- Op basis van casuïstiek:
 - Wat staat er voor de patiënt op het spel?
 - Welke betekenis geeft de patiënt?
 - Welke krachtbronnen hoor/zie je?
- Wat wil/verwacht je van
 - de verpleegkundige,
 - de geestelijk verzorger?

Positie van spiritualiteit

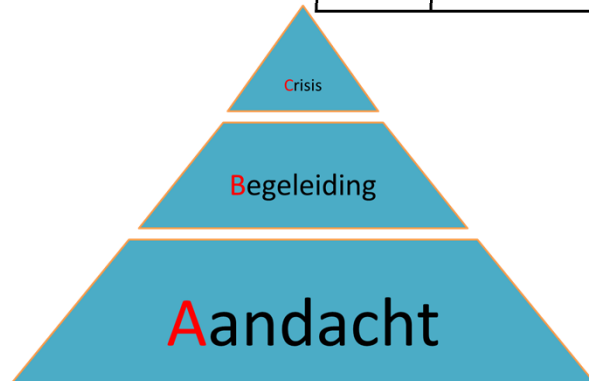

Spirituele zorg – multidisciplinair, impliciete spiritualiteit (zorgdimensie)

- Spiritualiteit steeds minder in expliciete vorm herkenbaar (seculiere samenleving)
- Wel herkenbaar in datgene wat mensen drijft/inspireert/zin en betekenis geeft
- In impliciete vorm aanwezig en activeerbaar
- Wordt in uw begeleiding, ondersteuning als arts potentieel concreet
- Ontmoetingsspiritualiteit > Resonantie spiritualiteit

Het ABC van spirituele zorg

		Arts en verpleegkundige
	<i>Primaire focus en referentiekader</i>	<i>Somatisch</i>
A	<i>Aandacht</i>	Luisteren, ondersteunen, onderkennen, screenen
B	<i>Begeleiding</i>	Signaleren, begeleiden, doorverwijzen, anamnese
C	<i>Crisisinterventie</i>	Signaleren en doorverwijzen

Spirituele zorg
Landelijke richtlijn, Versie: 1.0

Datum Goedkeuring: 08-05-2010
Methodiek: Consensus based
Verantwoordings: Agora werkgroep
'Richtlijn spirituele zorg'

Geestelijke verzorging, specialisme,
expliciete spiritualiteit (zorgpraktijk)

Definiëring – zie slot handout

3 mogelijke praktische toepassingen

- Symbolische communicatie op het spoor komen (luisteren in lagen) van Erhard Weiher
- Screeningsvragen hanteren
- Ars moriendi model (innerlijke ruimte) van Carlo Leget

Het eigene van spirituele zorg:
hoe **doe** ik dat (als arts) concreet?

1. Aandacht voor verschillende betekenislagen
2. Omgaan met vragen waarop je geen antwoord kunt geven (presentie)
3. Aandacht voor het spirituele proces (van normale worsteling tot crisis)

‘Multidisciplinair overleg’

- Op basis van casuïstiek:
 - Wat staat er voor de patiënt op het spel?
 - Welke betekenis geeft de patiënt?
 - Welke krachtbronnen hoor/zie je?
- Wat wil/verwacht je van
 - de verpleegkundige,
 - de geestelijk verzorger?

ONDERWIJS
ZORG
ONDERZOEK
ONTWIKKELING

Masterclass

Spiritualiteit in de palliatieve zorg

Voor Artsen, Verpleegkundigen niv 5, Geestelijk verzorgers, Maatschappelijk werkers, Psychologen, Managers

Accreditatie alle doelgroepen

Data 5 t/m 8 oktober 2017 + 16 mei terugkomdag
12 t/m 15 februari 2018 + 26 september terugkomdag

www.leerhuizenpalliatievezorg.nl

Plaats

KNL integraal
kankercentrum
Nederland

Zenderen

mcl
medisch centrum
leeuwarden

 Leerhuizen
palliatieve zorg

Vragen??

- ...
- Bronnen, verdiepingsliteratuur: mail me en je krijgt gericht advies.
- Casuïstiek met verzoek om reactie/feedback idem.
- J.v.d.geer@znb.nl

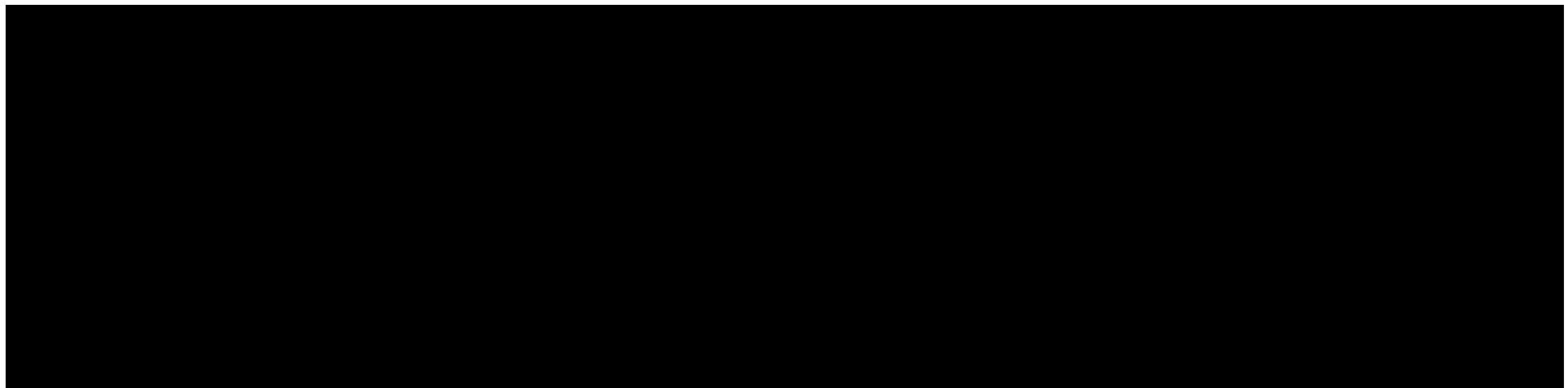

Compassion for Care

Verbindt ziel en zakelijkheid in de zorg

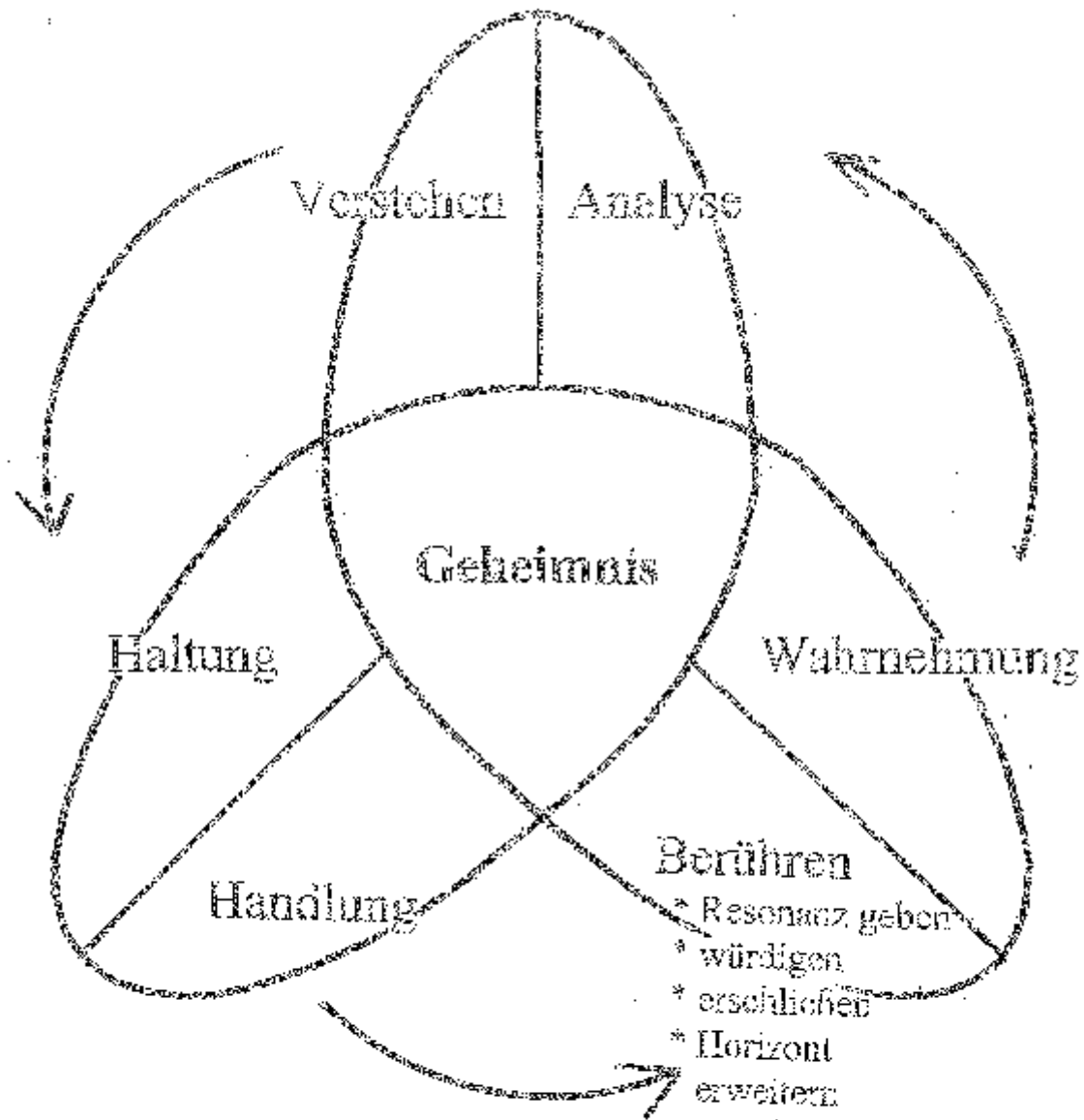
Met aandacht voor de menselijke maat

Symbolische communicatie (Weiher): luisteren in betekenis lagen

- Functioneren van symbolen in alledaagse communicatie
- Laag van de feiten
- Laag van de gevoelens
- Laag van de identiteit
- Laag van de spiritualiteit

Erhard Weiher,
Das Geheimnis des Lebens berühren

Dus ik kan mijn caravan wel verkopen dokter?

Wat horen we op het niveau van:

- Laag van de feiten
- Laag van de gevoelens
- Laag van de identiteit
- Laag van de spiritualiteit

Innerlijke ruimte (Carlo Leget)

... in de zorgverlener

... in de zieke

... in de naaste

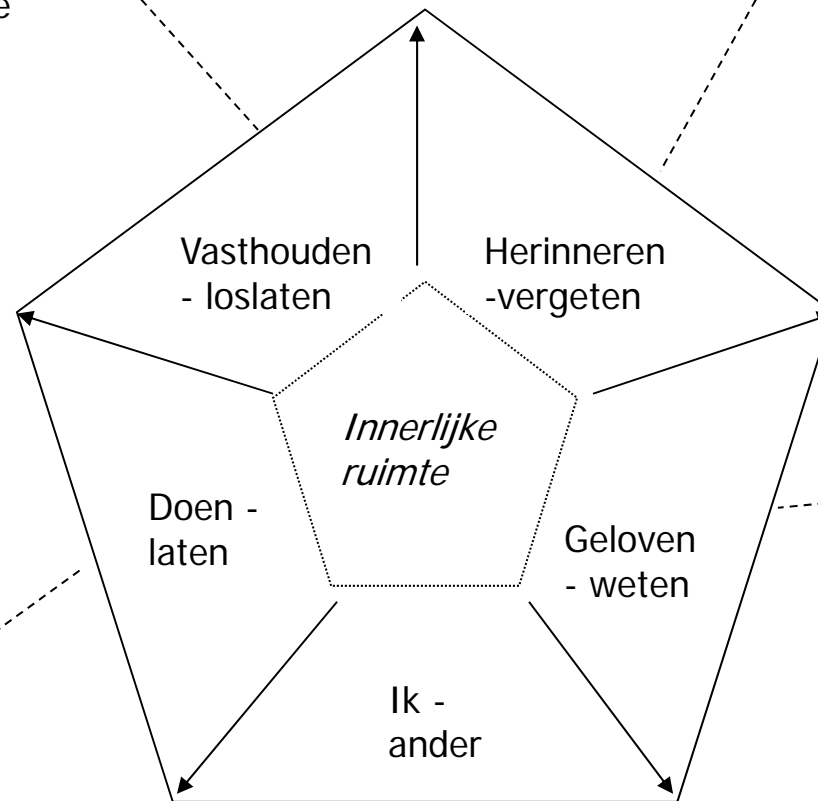
Ars moriendi

geen keuzen (of...of) maar innerlijke ruimte
binnen spanningsvelden (en...en)

1. Ik en de ander (autonomie)
2. Doen en laten (lijden)
3. Vasthouden en loslaten (afscheid)
4. Vergeven en vergeten (schuld)
5. Geloven en weten (na dit leven)

Waar houdt u zich
aan vast? Wie of wat
geeft u kracht in deze
situatie?
Wat kunt u moeilijk
loslaten?

Als u terugkijkt op uw
leven tot nu toe, hoe is
de balans dan?
Zijn er dingen die u nog
recht wilt zetten?

Hoe gaat u om
met de pijn?
Wat wilt u dat
we nog doen?
Wat wilt u dat
we laten?

Denkt u wel eens na
over het einde?
Wat betekent de dood
voor u?
Heeft u steun aan een
geloof of levens-
beschouwing?

Heeft u de ruimte om uzelf te zijn tijdens
uw ziekte? Is uw leven 'af'?
Neemt u afscheid van het leven op de
manier die bij u past? Hoe wilt u herinnerd
worden?

Primaire zorgverleners: arts en verpleegkundige/verzorgende

- Signaleren en bespreekbaar maken, twee soorten diagnostische instrumenten:
 - 1. Verkennen (*screening*)
 - 2. In kaart brengen (*spiritual history taking*)
 - 3. Verwijzen.

Verkennen

1. Wat houdt u in het bijzonder bezig op dit moment?
2. Waar had u steun aan in eerdere moeilijke situaties? (Familie, levensbeschouwing, muziek?)
3. Wie zou u graag bij u willen hebben? Door wie zou u gesteund kunnen worden?

		Arts en verpleegkundige	Medische maatschappelijk werker, psycholoog	Geestelijk verzorger	
	<i>Primaire focus, ingang en referentiekader</i>	<i>Somatisch</i>	<i>Psychosociaal</i>	<i>Spiritueel</i>	
A	<i>Aandacht</i> <i>(altijd)</i>	Luisteren, ondersteunen, onderkennen, <i>verkennen</i>	Luisteren, ondersteunen, onderkennen, <i>verkennen</i>	Luisteren, ondersteunen, onderkennen, <i>verkennen, duiden</i>	(Representeren) en verbinden
B	<i>Begeleiding</i> <i>(op verzoek patiënt)</i>	Zoektocht volgen, doorverwijzen, <i>in kaart brengen</i>	Zoektocht volgen, doorverwijzen (->) <i>in kaart brengen</i>	Zoektocht volgen (<-) doorverwijzen <i>in kaart brengen, interpreteren en wegen</i>	
C	<i>Crisis interventie</i> <i>(indien aangewezen)</i>	Signaleren, doorverwijzen	Onderkennen, begeleiden, behandelen doorverwijzen (->)	Onderkennen, begeleiden, soms: behandelen, (<-) doorverwijzen <i>interpreteren en wegen</i>	

Definitie spiritualiteit

is de dynamische dimensie van het menselijk leven die betrekking heeft op de manier waarop personen (individueel zowel als in gemeenschap)

zin, doel en transcendentie ervaren,

uitdrukken en/of zoeken en

de manier waarop zij zich verbinden met/verhouden tot

het moment,

zichzelf,

anderen,

de natuur,

het betekenisvolle en/of het heilige.

Spiritualiteit (vervolg)

Het spirituele veld is multidimensioneel:

1. Existentiële uitdagingen (bv. vragen betreffende identiteit, betekenis, lijden en de dood, schuld en schaamte, verzoening en vergeving, vrijheid en verantwoordelijkheid, hoop en wanhoop, liefde en vreugde).
2. Waarden georiënteerde overwegingen en gedragingen (wat het meest betekenisvol is voor ieder persoon, zoals relaties tot zichzelf, familie, vrienden, werk, dingen, natuur, kunst en cultuur, ethiek en moraal en het leven zelf).
3. Religieuze overwegingen en fundamenten (geloof, levensbeschouwelijke overtuigingen en praktijken, de relatie met God of het ultieme).

Definitie geestelijke verzorging

Geestelijke verzorging is professionele begeleiding, hulpverlening en advisering bij zingeving en levensbeschouwing.

Aan zingeving en levensbeschouwing kunnen vier dimensies onderscheiden worden:

- a. De *existentiële* dimensie verwijst naar de ervaring van het bestaan als zodanig, in zijn alledaagsheid én met zijn (contingente) ervaringen van verschrikking en verwondering en alles daartussen.
- b. De *spirituele* dimensie verwijst naar transcendente betekenis en ervaring.
- c. De *ethische* dimensie verwijst naar het veld van waarden, normen en verantwoord handelen.
- d. De *esthetische* dimensie verwijst naar de vormende betekenis van ervaringen met schoonheid in zowel cultuur als natuur.